

Վրթանես Փափագյան

Սերմնացանը

1

Այդ առավոտ շո՛ւտ էի գարթնել:

Արևը նոր էր ծագել. սահուն և կտոր-կտոր ամպերը հաճախ սավերում էին նրա ճառագայթները. շրջակա անտառոտ լեռներն ամբողջովին դեռ պատած էր թանձր մշուշով. աշնանային խոնավ, անձրևոտ այդ օրերը ցեխ էին շինել, թացության մեջ ծածկել շրջակայքը...

Երբ դուրս ելա, դռան առաջ տանտերս հանդիպեց: Սայլի վրա երկու չութ բարձել, որդու հետ մոտակա արտն էր ուզում գնալ աշնանացան անելու:

Առաջարկեց ընկերանալ: Սայլը ելա, սերմացուի տոպրակը նստարան շինեցի և մի այլ երիտասարդի հետ, որ գալիս էր օգնելու, գյուղից դուրս գնացինք:

Մոտ էր արտը. թաց էր, բայց շատ ցեխ չէր. հարմար էր չթելու և ցանելու: Հարմար էլ շլիներ՝ ժամանակն էր:

Եվ երբ հասել էինք, իսկույն գործի ձեռնարկեցին:

Լծեցին արտի կիսից. տանտերս ցած գլորեց ցորենի տոպրակը, մի մեծ սպիտակ գոգնոց կապեց ուսից, խնդրեց իմ օգնությունը և մի փթաչափ սերմ հավաքելուց հետո ոտքի ելավ: Բայց, նախքան սկսելը, ծանրացավ մի ոտքի վրա, դենքը դեպի արևելք դարձրեց, խաչակնքեց ու աղոթեց.

Ո՛վ Մարիամ աստվածածին, դո՛ւ բարեխոս լինես Միածնիդ... մեկին հազար
անես...

Ասաց, բուռ լիքը սերմ հանեց գոգնոցից ու շարտեց դեպի հողը:

Մինչ այդ՝ եզներն էլ քայլեցին: Արտի երկու ավերից գործիքների ծայրերը
մղվեցին փուխը հողի մեջ:

Հո՛, հո՛...

Բո՛ղոլ, Բո՛ղոլ...

Եվ գորշ հողը պատվելով՝ դիզվում էր ակոսների կողերին:

Նստել էի թմբածն մի հողակույտի վրա ու նայում:

Սկսել էր փշել թարմ, գրեթե ցուրտ քամին: Արևը հաճախ ծածկվում էր վազող
ամպերի մութ կտորներով: Առջևս՝ ցածում փովում էր գյուղը՝ իր
կարմիր-կղմինդրյա տանիքներով, սիրուն ծառաստանների մեջ թաքնված. ապա,
ավելի հեռուն՝ դաշտը, դեղին և սև քառակուսիներով ակոսված մինչև լեռների
ծայրերը, երբեմն միայն բծավորվում էր կանաչ փոքրիկ տարածություններով:
Հորիզոնում, հնձված և նուրբ մշուշով խառն հեռանկարը ծածկվել էր մոտակա
թաց հողերից ելնող գուրշիների քողածն վարագույրով...

Այնքա՛ն անոսը էր օդը, այնքա՛ն մաքուր, որ գյուղից պարզ հասնում էին մեզ
սագերի, շների և մանուկների խառն ձայներ. արքադաղն էլ իր ժանգոտ կանչովն
էր պատռում օդը:

Կողքում, քիչ ցած, գետնախնձոր էին հանում: Կին, մանուկ կոացած, փորում էին,
կողքին փոքրիկ կրակ էին կազմել թարմ գետնախնձոր խորովելու, և ծուխը
թանձրացել էր նրանց շուրջը: Ավելի ցած՝ բլուրների վրա էլ վարում էին.
այնտեղից լսվում էր «հորովելի» մելամաղձիկ ձայնը:

Եվ սերմնացանը կաղնիկաղ, պարբերաբար, բռով ցորեն էր սփռում արտի վրա.
լսվում էր նրա ընկնելու ձայնը՝ անձրևի նման:

Ծա'նր, ծա'նր քշի ջլիս... կանչում էր չթվորներից մեկը:

Հե'յ ես քո տիրոջը... նեղանում էր մյուսը եզների վրա:

2

Քայլում էր ու ցանում: Բայց և խոսում էր նա: Ինչ` մի քանի բառ, չթվորներին` նկատողություն... Այդ բոլորը նա անում էր առանց կանգ առնելու, միապաղաղ ձայնով:

Ոտդ ո'ր ես հույ տալիս:

Գնում չեն... Ու անցնում էր, մուշտուկով պապիրոսը բերնին: Անցնում էր մոտովս. ցորենը շղշալով ընկնում էր ոտներիս առաջ:

Փե'շքեշ... ասում էր ինձ:

Հագարով լինի, բարենաղթեցի ես:

Ալյոշկա', արի'... գոչում էր չթվորը, Ալյոշկա', ա'րգյալ, Ալյոշկա'... Տո ինչի' ես սատկում, ա'րգյալ արի է'է'...

Ի'նչ բան է « արգյալը», հարցնում եմ:

Անվարել հող, բացատրում է սերմնացանը:

Իսկ երբ քիչ հեռանում եմ, տանտիրոջ որդին, կարծես մի կիսատ թողած խոսակցություն վերանորոգելով, ճնշում է ոտքը չութի կոթի վրա և ասում հորը.

Մեկիքին ե'րբ ենք փող տալու, որ ասում ես 3 մանեթ էլ կա... Քարը որ տարար, փողն առա'ր...

Հայրը քիչ լռում է, մի երկու բուռ ևս նետում, հետո, հեռացած, նույն միապաղաղ ձայնով պատասխանում.

Քեզա'նից բեխաբար... բաս 3 մանեթը դա, իսկ մյուս երե'քը:

Միմյանցից հեռանում էին ավելի, ուստի և ձայները քիչ բարձրացնում, որ լսելի դառնան:

Բաս որ մի օր եզնիքը տարանք քարհա՞նք... առարկում է որդին:

Ու լռում են: Հայրը ոչինչ չի պատասխանում:

Հո՛, հո՛, դարձյալ լսվում է մյուս չթվորի ձայնը, Բոզո՛ւլ, հո՛, հո՛... Ա՛յ տղա, կասես ականջները կալած ըլի. երեսուն հետ Բոզոլ են ասում, մի հետ ականջ չի անում...

Դե՛նը գնա, դե՛նը... ձայնում է մյուսը:

Քիչ հետո սերմնացանը հասնում էր արտի ծայրին: Մտածեցի, որ մի կողմը վերջացրել էր և պիտի կեսիցը դառնար ետ: Բայց նա նորից սերմ լցրեց և նորից նույն կեսի վրեն սկսեց:

Երկու անգա՞մ ես ցանում նույն տեղը, հարցրի ես:

Որ խիտ լինի, հավասար, ասաց նա:

Ապա, երբ հասել էր ինձ, նետեց պապիրոսը և ավելացրեց.

Առանց էն էլ մի բան չի դուրս գալիս... խո տեսա՞ր գարնանացանը:

Տեսա:

Մեծ մասը գիժ ցորեն է, մնացածն էլ անձրևներից կալի մեջ ծլել է:

Այո: Ավելի լավ չի՞ լինի, եթե երբե՛ք ցորեն չցանեք. ամեն տարի այդպես է:

-Ապա ի՞նչ անենք:

-Ձեր հողերը ցորենի հող չէ. անձրևները, հողը վա՛տ...

-Հա՛. լավ խոտի, վարսակի հող է:

-Եվ կաղամբի, գետնախնձորի:

-Ճիշտ է:

-Դուք էլ ուրեմն միայն վարսակ, կաղամբ ու գետնախնձոր ցանեք:

Երեսիս նայեց ժպտուն ու ցանելով անցավ: Երբ քիչ հեռացել էր առանց դառնալու՝ ասաց.

-Լավ ես ասում, բաս դա՞րման:

-Դա՞րման, ուրեմն միայն դրա համա՞ր ցանել:

-Ապա ի՞նչպես, -ասաց նա:

Զթվորներից մեկը, որ մոտեցել էր և շուրթը շուռ տված՝ երկաթի ցեխն էր մաքրում, միջամտեց.

-Որ դարման չլինի, -ասաց նա, -տավարը խոտով չի ապրի:

Այլևս ոչ ոք չխոսեց:

Արևին այդ միջոցին հաջողվել էր քիչ ցանուցրիվ տալ մշուշը: Այժմ էլ վարվող հողիցն էր գոլորշի ելնում և գետնի երեսը քարշ գալով գնում: Գյուղից լսվում էին ավելի և ավելի ձայներ, երևում են սայլավորներ, տավարներ: Մի ինչ-որ, գունեշներ լծած սայլ էլ, լեռներից էր իջնում:

-Ունանենց քոչն է, -դիտեց տանտիրոջս որդին, -սարից են իջնում:

-Պիտի գան, բա՞ս, ասաց երկրորդ չթվորը հանդեպից անցնելով, -անձրևները օ՞ր են տալիս որ:

-Ադա ո՞ր եք կանգնել, քշեք է , -ձայնեց հեռվից սերմնացանը, -ես էս ա պրծնում եմ մեկ կողմը:

Ու կաղնիկաղ մոտենում էր: Գոգնոցի սերմը պրծել էր, բայց, նախքան նորից լցնելը, նստեց ինձ մոտ՝ քիչ հանգստանալու, մի պապիրոս շինեց, վառեց ու ասաց.

-Է՛հ, հի՞մար բան է, մարդ ափսոսում էլ է այսքան աշխատանքը է

-Ինչո՞ւ, -մխիթարեցի ես, -ասում են, որ աշնանացանը գիժ ցորեն չի տալիս:

-Ճշմարիտ է. բայց տված ցորենն էլ մի բան չի... Է՛հ, ապրուստ խո չի մերը, դժոխք է, դժո՛խք... Տանում ես, տանջվում և՛ ոչի՛նչ: Տո՛թ, մկնե՛ր...

գետնախնձորն էլ, հրե՛ն, կեսից ավելին փչացել է:

-Հա՛, այս տարի ամեն ինչ վատ է եղել... բայց ամենքը քեզ պես չեն

գանգատվում... Ա՛յ, Մաթոսը, օրինակ, երեկ ասում էր որ՝ «փառք ըլի աստծուն, ի՞նչ կա, ամեն տարվա պես տարի է, է՛լի»... Կասի բաս, ինչո՞ւ չասի, ժպտաց

դառնությամբ սերմնացանը, նրա շա՞տ մեկ վեջն ա, որ արտը ոչինչ չտա:

Ուրիշների հոգին թող դուրս գա. նրա՞ն ինչ. ինքն ու տղեն խո սովորել են

ուրիշների տունը քանդելով հարստանալ...

Հա՛, ասում են վաշխառու է, տոկոսով...

Հըմ, տոկո՞սը որն ա... տոկոսն էլի բան ա. ուղղակի խաբեությունով... Անցյալ օրերը չէ՞ր, որ բողազիցս բռնեց ու 20 մանեթի տեղ 10 սայլ խտոր խլեց ձեռքիցս... Է՛հ, ուժն էլ նրա կողմն է, իրավունքն էլ...

Էդ նրանից է, ասացի ես, որ դուք ձեր իրավունքները պաշտպանել չգիտեք. ոչխա՛ր եք, ոչխա՛ր... խուզում են ձեզ լավ...

Չեն խուզում, ո՛ւտում են գայլերի պես... Աշխարհումս մարդիկ երկու են լինում՝ գայլ ու ոչխար, դե՛հ, իհարկե գայլը ոչխարին կուտի:

Դուք էլ ոչխար մի՛ լինիք. մարդուս իրա՛ն ձեռքն է այդ...

Հա՛... արեց նա մտախո՛հ, իրավ է, մարդուս իրա՛ն ձեռքն է՝ ինչ անասունի ասես՝ նմանվելը... մարդ կա, որ օձ է, մարդ՝ որ խոզ, մարդ էլ կա՝ ոչխար է...

Ոչխարը ուրեմն որ ուզենա, գա՞յլ էլ կդառնա:

Կդառնա, ինչո՞ւ չէ:

Հետո ոտքի ելավ ու քայլեց դեպի ցորենի տուպրակը: Հետը գնացի, ուզում էի տուն վերադառնալ:

Եվ երբ չոքել՝ լցնում էր, ասաց.

Սպասի՛ր, քեզ մի բան պատմեմ, պարո՛ն... Ուզում ես գնա՞լ

Չէ, պատմի՛ր:

Մեկ պապիրոս էլ ծխիր, մինչև ես պատմեմ... Հա՛, էն էի ասում... Մեր գյուղումը, սրանից տարիներ առաջ, մի խեղճ մարդ կար, Հարութ էր անունը: Մեզ պես ցանում էր, հնձում, գիժ ցորեն ուտում – հիվանդանում. և քա՛նի ընտանիքը մի կողմից ավելանում էր, այնքա՛ն նրա արդյունքը պակասում էր, անձրևը կալը փշացնում, հիվանդությունը և խտտի պակասությունը տավարը ոչնչացնում... քիչ էր մնում ամեն բան թողնի ու գլուխն առնի կորչի... Մի օր էլ, երբ այսպես, դառն

մտածություններով լի, եկել էր աշնանացանի, հազար անգամ օրն ու հողը, անձրևն ու իր ցանքն անիծելով՝ կռացել սերմացվի տոպրակի վրա՝ ցորեն էր լցնում գոգնոցը, ի՞նչ տեսնի լավ է... հանկարծ տեսավ, որ տոպրակիցը մի սատանա դուրս թռավ ու առաջը նստեց...

Ի՞նչ ասել կուզի, որ Հարութը խիստ վախեցավ, գոգնոցի միջինը վեր ածեց և ուզեց փախչել: Ո՞ր էս փախչում, տո՛, ասաց նրան սատանան, ես խո քեզ չե՞մ ուտելու. կա՛ց հալա...

Հարութս էր. դողը ջանն ընկած՝ կանգնեց:

-Մո՛տ արի, ախմա՛խ,-ձենեց սատանան, - ինձ խո ճանաչեցի՛ր:

Հրամանք ես:

Ես խղճացի քեզ, նրա համար էլ եկա: Շատ էլ լավ չի օրդ հր՞... Ցանում ես՝ գիժ է ստացվում, ծնում ես՝ մյուս կողմից ապրուստդ է քչանում... Կուզե՞ս, արի քեզ հարստացնեմ:

Բաս չե՞մ ուզի:

Դե լավ, որ ըտենց ա, առաջ մեկ էդ սերմացու ցորենի վրա ոտքդ դիր ու մի լա՛վ տրորիր...

-Ո՞նց, բա մեղքը չի՞...

Հինա՛ր... բա դու մեղք չես... Տրորի՛ր, ասում եմ:

Հարութի սիրտը խփում էր, բայց դե, սիրտ արավ ու տրորեց:

Տրորելուն պես ոտքը ծովեց ու կաղ դարձավ:

Վա՛յ, վա՛յ, կանչեց նա, ոտքս ծովեց:

Ոչի՛նչ, ծիծաղեց սատանան, կաղ ոտքը չի խանգարի հարուստ լինելու... ըտենց, դե հիմի մոտ արի ու սերմացուիդ տոպրակի մեջն էլ մի լա վ թքի՛ր...

Բո՛ւ... չէ՛, էդ կարող չես... ընտանիքս կերակրող տո՞ւրակը...

Տո թքիր է՛, քեզ ասում եմ. ողջ ընտանիքդ էնպես հարստացնեմ, որ սաղ գյուղը ոտներիդ լցի...

Հարուժը կռացավ ու թքեց: Բայց հենց որ թուրը ցորենին կպավ, մի ցորեն թռավ մտավ աչքը և ու իսկույն քռոացրեց:

Վա՛յ, վա՛յ, կանչեց նա, աչքիս մեկը քռոացավ:

Ո՛չինչ, քրքջաց սատանան, էն մեկ աչքովն էլ կտեսնես ոսկիները... Դե՛հ, հիմի մնաց մեկ բան էլ անելու, պիտի ապականես հողը...

Չէ՛, ես էդ բանը չե՛մ անի... հողը բաս կապականե՞ն, կպղծե՞ն...

Տո արա՛, ախմախի ճուտ, էլ հողի հետ ի՞նչ գործ ունես, էնքան ոսկի տամ քեզ, որ մեռնելիս էլ նրա մեջ թաղվես:

Դե՛, Հարուժն էր, ապականեց: Բայց հագիվ արել էր, մարմնի վրա իսկույն այնպիսի վերքեր գոյացան, որ թե ինքը չազատվեց նրանից և թե ցեղից ցեղ նրա սերունդն օր չտեսավ այդ վերքերից...

Ոչինչ, ասաց սատանան, լավ-լավ շորեր կհագնես, վերքերդ չեն երևա... Ասաց, իր չանգերով կնքեց Հարուժի սիրտն ու ճակատը և խրատեց:

Դե Հիմի՛, ասաց նա, գնա տուն, դրացուդ՝ Գալոյենց տան պատերի մեջ ոսկի կա, քանդիր տունն ու ոսկի՛ն առ... Բայց տես, մինչև որ սաղ տունը քարուքանդ չանես, ոսկին չես գտնելու... Եթե Գալոյենց ոսկին քեզ չհերիքի, մյուս դրացիներիդ, սաղ քո թաղի, գեղի և աշխարհի տները ոսկիներով լիքն է, քանդիր ու վերցրու...

Հետո մի լավ, կուշտ ծիծաղեց ու անհետացավ:

Հարուժն էլ գնաց: Մյուս օրն ևեթ Գալոյենց տունը քանդեց, հետո դրացիների և մինչև այժմ էլ ինչ տուն տեսնի՝ կքանդի, որ ոսկի դիզի...

Պատմեց սերմնացանը և ոտքի ելավ՝ գոգնոցը ցորենով լի:

Հետո՞, հարցրի ես, ինչո՞ւ այդ բոլորը պատմեցիր:

Երեսիս նայեց ժպտալով ու ասաց.

Հարութը ոչխար էր, գայլ դարձավ, է՛լի...

Իմ ասածն այդ չէր:

Գիտեմ... բայց ինձ լսիր: Ասենք՝ ես ուզում եմ ճանապարհ գնալ, փուշ է՝ ջարդում եմ, քար է՝ դեն եմ շարտում, բաս որ սարը գա, ո՞նց անեմ. կարա՞մ քանդել...

Ոչ մենակ, բայց միասին և համատ աշխատանքով կարող եք նրա տակը փորել...

Միասի՛ն... Համա՛ր...

Երեսիս նայեց դարձյալ, մի վայրկյան լուռ մտածեց, հետո բութը կոխեց, հանեց սերմը և ցանելով հեռացավ...

Լուո՛ ես էլ հեռացա:

Մշուշն իջնում էր դարձյալ, արևը թաքնվել էր և ցուրտ քամին սաստկանում:

Զթվորները ճնշում էին գործիքների կոթերը և ակոսելով անցնում:

Բողո՛ւ, Բողո՛ւ, ա՛րգյալ արի...

Հա՛յ ես քու տիրոջ...

Վերևում լավում էին կոունկների ձայներ: Մի գույգ էր այն, որ կոկոռալով սավառնում էր դեպի անտառոտ լեռները: